

Terezínská iniciativa 131

ČASOPIS MEZINÁRODNÍHO SDRUŽENÍ

březen 2026

Foto: Matěj Stránský

**V pondělí 9. března jsme
v Pinkasově synagoze v Praze
uctili památku 3 792 obětí terezínského rodinného tábora
zavražděných v Osvětimi-Březince
před dvaosmdesáti lety.**

TRYZNA NEJEN ZA 3 792 OBĚTI OSVĚTIMI-BŘEZINKY

Michal Stránský, předseda Terezínské iniciativy, přivítal všechny účastníky dnešní tryzny:

Vážený členové Terezínské iniciativy, vážení hosté, vážené dámy a vážení pánové, vítám vás na dnešním vzpomínkovém setkání při příležitosti dvaosmdesátého výročí vyvraždění terezínského rodinného tábora v Osvětimi.

Zvláště vítám vzácné hosty dnešní tryzny, a to zejména:

zástupkyně Velvyslanectví Spolkové republiky Německo paní **Johannu Borchardt** a paní **Katrin Bock**, zástupce Velvyslanectví Rakouské republiky pana **Stephana Rutkowski**, zmocněnkyni České vlády pro lidská práva paní **Tat'ánu Malou**, předsedu Federace židovských obcí v ČR pana **Petra Papouška**, ředitele Památníku Terezín pana **Jana Roubínka**, zástupkyni ředitelky Židovského muzea v Praze paní **Zuzanu Pavlovskou**, ředitelku Centra paměti a dialogu Bubny paní **Pavlínu Šulcovou**.

Tragická a smutná událost, kterou si dnes tady připomínáme, postihla velkou většinu z nás, a to nejen tzv. 1. generaci, generaci, která zažila šoa na vlastní kůži, ale i nás, tedy tzv. 2. generaci, generaci lidí narozených až po válce. My jsme, když už nic jiného, ve velké většině vůbec nepoznali své dědečky a babičky a další příbuzné.

Prosím, povstaňte a symbolickou minutou ticha uctěme památku nejen zavražděných v terezínském rodinném táboře, ale také všech 6 milionů obětí nacistického vraždění. A také oběti antisemitského řádění všech teroristů z doby po válce a zejména s ohledem na dnešní oběti, na příklad z pláže v Sydney, ale zdaleka nejen odtamtud.

Nyní zapálím šest svíček za 6 milionů židovských obětí šoa:

První svíčku zapaluji za všechny děti, kterým nebylo dopřáno zestárnout. Za všechny židovské děti, z nichž nikdy nevyrostli nositelé Nobelových cen, z nichž se nikdy nestali slovní vědci, světoznámí spisovatelé, výtvarní umělci, herci a režiséři, sportovci, olympionici, ale i třeba jen dobré mámy a dobří tátové.

Druhou svíčku za všechny židovské maminky, třetí za všechny tatínky, čtvrtou za babičky, pátou za dědečky, a konečně šestou za všechny oběti, které se nevešly do prvních pěti skupin.

Terezínský rodinný tábor v Osvětimi

Vyvraždění terezínského rodinného tábora v Osvětimi patří k tragickým kapitolám holocaustu a židovských

dějin vůbec. Šlo o nejzrozsáhlejší hromadnou vraždu československých občanů. Tato událost zároveň představovala vyvrcholení nacistické rasové politiky a systematického vyhlazování evropských Židů. Rodinný tábor terezínských Židů v Osvětimi-Březince byl výjimečný tím, že si zde vězni po určitou dobu mohli ponechat u sebe své děti a zůstávali pohromadě jako rodiny. Právě tato výjimka a zdánlivá výhoda, však byla součástí cynického plánu nacistů.

Rodinný tábor byl zřízen v září 1943 v sektoru BIIb vyhlazovacího tábora Auschwitz–Birkenau. Do tohoto tábora byli deportováni převážně Židé z terezínského ghetta. Na rozdíl od většiny ostatních transportů neprobíhala po příjezdu okamžitá selekce – muži, ženy i děti zůstávali spolu. Vězni si mohli ponechat civilní oblečení, jejich hlavy nebyly oholeny a po určitou dobu směli dostávat balíky. Nacisté tím sledovali propagandistický cíl: chtěli vytvořit zdání, že deportovaní Židé nejsou vyhlazováni, ale „pracují na východě“. Rodinný tábor měl sloužit jako případná ukázka pro mezinárodní inspekci, například pro Červený kříž.

Podmínky v táboře však byly, i přes tyto odlišnosti, kruté. Vězni trpěli hladem, nemocemi a vyčerpáním. Přelidněné baráky, nedostatek hygieny a tvrdá práce způsobovaly vysokou úmrtnost. Přesto se zde někteří vězni snažili udržet lidskost a naději, na příklad zde probíhala tajná výuka dětí a chci říct, že můj táta byl jedním z učitelů a vychovatelů těchto dětí.

Osud rodinného tábora byl však od počátku předem rozhodnut. Transporty byly označeny zkratkou „SB“ (Sonderbehandlung – zvláštní zacházení), což byl nacistický eufemismus pro usmrcení v plynových komorách. Po šesti měsících od příjezdu měl být každý transport zlikvidován. První hromadná vražda proběhla v noci

z 8. na 9. března 1944, kdy bylo do plynových komor posláno 3 792 mužů, žen a dětí z prvního zářijového transportu. Svědectví přeživších hovoří o tom, že odsouzení věděli o svém osudu a snažili se zachovat si důstojnost – při cestě do plynové komory zpívali československou hymnu a Hatikvu.

Druhá část likvidace rodinného tábora následovala v noci z 11. na 12. července 1944, kdy byli zavražděni i zbývající vězni rodinného tábora. Jen nepatrné množství vězňů bylo před likvidací vybráno na práci a přežilo válku. Mezi nimi našťestí i oba moji rodiče.

Vyvráždění rodinného tábora v Osvětimi ukazuje nejen na brutalitu nacistického režimu, ale i na jeho cynickou promyšlenost. Nacisté dokázali zneužít i poslední lidské naděje – možnost zůstat s rodinou – jako nástroj klamu.

Tato událost je mementem toho, kam může vést rasová nenávisť, propaganda a systematické odlidštění.

Dnes a tady si připomínáme osud obětí rodinného tábora. Připomínání je důležité nejen jako uctění jejich památky, ale i jako varování pro budoucnost, aby se podobné zločiny už nikdy neopakovaly a aby se na osud obětí nezapomnělo. Alespoň ne příliš brzy.

Projev Viléma Janoucha, přeživšího:

Nedávno proběhla vzpomínka na 27. leden, Den památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti, který odkazuje k výročí osvobození Osvětimi. Osvětim je symbolem toho nejhoršího, co lidé dokážou dělat sobě navzájem. Obdobné hrůzné věci se děly i v ostatních nacistických vyhlazovacích táborech. Nacismus byl svojí nesmírnou bestialitou v historii lidstva jedním z nejkruťejších období. Masové vyvražďování Židů, Romů, homosexuálů, tělesně i duševně postižených a politických vězňů však nebylo jen dějinnou úchylkou. Bohužel celá historie lidstva dokazuje opak. Zlo, které vyvolal nacismus, je v určitých podobách v lidstvu přítomno odjakživa. Bohužel nacistické vyhlazovací tábory byly extrémní formou tohoto zla. Svou systematickostí i obrovskými počty mrtvých toto zlo v žádném případě není vlastní jen západní civilizaci, jak se někde tvrdí. Etnické čistky, které v minulém století probíhaly a současné probíhají na některých kontinentech, to vždy znovu dokazují. Nacisté však dovedli ke zrůdné dokonalosti něco, co může znovu propuknout kdykoliv a kdekoliv na světě.

Dnes vzpomínáme na vyvráždění terezínského rodinného tábora v Osvětimi. I mnozí členové mé rodiny ►

v Osvětimi zahynuli, vlastně ani sám nevím, kdo a kdy. Já jsem měl v té kruté době holocaustu štěstí, že jsem se vůbec narodil. Po různých peripetiích byla totiž má matka už jako těhotná deportována do Terezína. Těhotenství se však ještě podařilo utajit, a tak byla toho nejhoršího — transportu do vyhlazovacího tábora — ušetřena. Jen díky tomu jsem se já mohl v Terezíně narodit, a to v době, kdy už transporty do Osvětimi skončily.

Má matka Anna, rozená Kallbová, vyrůstala v rodině malého živnostníka Juliuse Kallba, který se zabýval výrobou lihovin a ovocných šťáv. Vyrůstala spolu s dalšími dvěma sestrami v Krkonoších, v obci Prostřední Láňov – Mittel Langenau. Po dobu studia ve Vídni bydlela u strýce, bratra jejího otce, právníka Emila Kallba, jehož rodina byla bezdětná, pečoval o ni, jako by byla jeho vlastní dcera. Po ukončení studia nastoupila jako tajemnice v advokátní kanceláři JUDr. Ženíška v Praze. Pak přišla válka. Po křišťálové noci otce mé matky Juliuse Kallba zavřeli do vězení ve Vrchlabí a později byl s velkou částí rodiny transportován do koncentračního tábora Osvětim, kde zahynul on i jeho manželka Hermína a dvě dcery, Irena-Sára a Hermína.

Jeho třetí dceru, moji maminku, vystěhovali z Prahy do Jablonce nad Jizerou. V té době měla maminka již dvanáctiletou dceru Markétu, kterou jí odebrali a totálně nasadili na práci v rodině příslušníka SS v Rokytnici nad

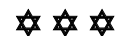
Jizerou. Markéta se tam musela starat o tři malé děti, vařit, uklízet, prát prádlo a vykonávat ostatní domácí práce. Do školy chodit nesměla a se svou matkou se setkala až po osvobození. Mou maminku Annu totálně nasadili v továrně na zbrojní výrobu v Jablonci nad Jizerou, kde se vyráběly elektronky do letadel Junkers. Vedoucí této továrny naléhavě potřeboval písařku a účetní do své kanceláře, a tak si vybral právě mou maminku, která jeho požadavkům odpovídala tím, že měla vystudovanou obchodní akademii ve Vídni a v předchozích letech před holocaustem pracovala jako tajemnice v advokátní kanceláři JUDr. Ženíška v Praze. Když se v roce 1943 stala písařkou u onoho vedoucího, přišel za ní bývalý španělský bojovník a odbojář Julka Polanský a řekl jí: „Anny, máme o Tebe zájem, budeš pracovat pro naši odbojovou skupinu.“ Maminka se zpočátku zdráhala a ptala se, k čemu by byla platná, a on jí řekl: „To nech na nás.“ Její činnost v odbojové skupině spočívala v tom, že před termínem transportu zásilky potřebovali vpustit do skladu, aby mohli výrobky poškodit a provést tím sabotáž válečné výroby. Po dojezdu zásilky na místo určení v Němecu pak oznámili ve výrobní továrně řediteli, že zásilka přijela poškozená, tenkrát se to svedlo na železnici. Další poškozenou zásilku si však převzali a během transportu hlídali němečtí vojáci, a bylo zjištěno, že přesto také druhá zásilka dorazila poškozená. Tak se to prozradilo. V následujících dnech v červnu 1944 přijeli do továrny němečtí vojáci. V čele jel motocykl s vozíkem pro třetího

vojáka a za ním obrněný transportér. Julka Polanský ještě stačil přiběhnout, když viděl, že vojáci sjíždějí z vrchu z hlavní silnice k továrně, a řekl: „Anny, musíš s námi utéci do lesa. Přijelo pro nás komando SS.“ Maminka mu odpověděla: „Kam bych s vámi běžela? Už jsem tři měsíce těhotná.“ Vedoucí továrny šel vstříc německému veliteli SS, který ho bez jediného slova na továrních schodech zastřelil. Následovalo období zatýkání a trýznivých výslechů, při kterých maminka přišla o zuby. Po výsleších pak maminku Annu 26. června 1944 odvezli do koncentračního tábora Terezín. Tam jsem se narodil já 27. prosince 1944. A tam mi byl vystaven růžový mezinárodní repatriační průkaz na jméno Daniel Kallb — pod tímto jménem jsem zapsán v evidenci vězňů. Nevím, kolik dětí se v Terezíně za holocaustu narodilo, ale já jistě patřím k nejmladším přeživším terezínským vězňům. Po osvobození mě s matkou vojáci osvobozené armády dovezli do Jablonce nad Jizerou. Jméno, které používám dnes, jsem dostal po sňatku mé matky s Vilémem Janouchem, který mě také, ač nevlastní otec, řádně vychovával. Moje matka se po sňatku s Vilémem Janouchem vrátila do rodné obce Prostřední Lánov. Rodinný dům byl

tak moc poškozený válkou, že byl neobyvatelný, a tak jim na žádost oblastních orgánů byla přidělena budova hospody s menším hospodářstvím o rozloze 10,5 hektaru v Prostředním Lánově, číslo popisné 8, kde jsem vyrostl. Tolik k jednomu ze židovských osudů za holocaustu, který měl aspoň šťastný konec.

A lze jen a jen doufat, že podobné hrůzy jako tehdy už se nebudou opakovat. Ale to je úkolem současné a budoucích generací, aby se pokusily tomu zabránit.

Tryznu ukončil modlitbou vrchní zemský rabín pan Karol E. Sidon a Michal Stránský se poděkováním za účast se všemi rozloučil.

*Foto z Pinkasovy synagogy:
Matěj Stránský*

Minulost v Přítomnosti

Centrum paměti a dialogu Bubny u příležitosti připomínky tereziánského rodinného tábora a jeho likvidace v noci z 8. na 9. března 1944 v Auschwitz–Birkenau uspořádalo druhý ročník filmové přehlídky *Minulost v Přítomnosti*. Program vznikl ve spolupráci s Národním filmovým archivem a Českou televizí a představil pět zásadních československých filmů, které nejsou běžně k vidění na filmovém plátně. Projekce doplnily filmové úvody a diskuse s hosty. Akce byla určena nejen pro členy komunity, ale i pro širokou veřejnost. Součástí byl také program pro školy.

Filmový historik Tomáš Hubáček z Národního filmového archivu zdůraznil, že „je důležité si uvědomit, že nejde o filmy, které se věnují pouze historickým událostem, které se staly a už se nikdy nevrátí. Jsou to filmy, které pojednávají o něčem hluboce univerzálním a dodnes aktuálním“.

Diváci mohli vidět dva filmy podle předlohy Arnošta Lustiga – *Dita Saxová* a *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* – oba v režii Antonína Moskalyka. Druhý zmíněný film doplnil krátký studentský snímek *Sousto* režiséra Jana Němce, rovněž podle Lustigovy předlohy. Centrum paměti a dialogu Bubny se tak zapojilo do projektu *Festivál100* u příležitosti 100. výročí narození spisovatele. Přehlídku zakončil film *Přežil jsem svou smrt* režiséra Vojtěcha Jasného. Všechny filmy uvedli filmoví historikové z Národního filmového archivu. Sobotní projekci doplnila diskuse s Evou Lustigovou a Ivanou Kredbovou Polákovou.

V rámci pátečního programu pro školy měli studenti a studentky příležitost zhlédnout restaurovaný oscarový snímek *Obchod na korze* režisérů Jána Kadára a Elmara Klose z roku 1965. Po projekci se studenti zapojili do diskuse o filmu, jeho historických souvislostech i relevanci pro dnešní svět. Hosty byli Fedor Gál, Tomáš Hubáček z Národního filmového archivu a Kateřina Králová z Univerzity Karlovy. Diskusi moderoval Michal Kaderka.

**Pavλίna Šulcová, foto NFA
+ Vojtěch Brtnický**

Fotografie z filmu *Dita* Saxová

Fotografie z filmu *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*

Fotografie z filmu *Přežil jsem svou smrt*

Páteční diskuse se studenty středních škol

Kateřina Králová a Tomáš Hubáček při páteční diskusi

Fedor Gál

Na stránkách našeho časopisu pokračujeme v představování dalších židovských obcí v České republice

ŽIDOVSKÁ OBEC BRNO

Historie a současnost

1253–1454

První zmínky o usídlování Židů ve městě a okolí pocházejí z doby Přemysla Otakara II. (1253). Židé se těšili od počátku svého usídlování ochraně panovníka jako tzv. poddaní královské komory. Tato ochrana pokračovala i za následujících panovníků, obec se rozrůstala i hospodářsky, což na druhé straně znamenalo i zvýšené vybírání daní a poplatků. V Brně se v polovině 14. století platilo 300 dukátů, lze tedy odhadnout počet na 1000 duší.

Původní židovské osídlení se nacházelo na čtyřúhelníku vymezeném zhruba hotelem Padowetz, Zelným trhem, Masarykovou ulicí a Měniňskou (dnes Orlí) ulicí. Přibližně v místě dnešního hotelu Padowetz stávala Židovská brána. Židovská komunita byla autonomní i co do výkonu práva, náboženský život řídil rabinát. Vrchnost sledovala jen placení daní, které bylo velmi přesné, a proto i ceněné. Vně ghetta byl hřbitov, přibližně v oblasti nynějšího vlakového nádraží. Synagoga stála patrně na pozemku pozdějšího kostela sv. Magdaleny, později v roce 1747 byl na tomto pozemku postaven dům se vchodem do Židovské ulice (nynější spodní část Masarykovy ul.) a nápisem připomínajícím původní templ. Samozřejmě existovala i škola, jejíž přesnou polohu již neznáme, a radnice. O jejím umístění jsou jen dohady, a to soudě podle vykopávek na místě bývalého Salmova paláce odstraněného v roce 1905.

Kolem roku 1450 se začalo Evropou šířit hnutí mnicha Capistrana (Bič boží), které bylo velmi nepřátelské vůči Židům. Jedním z jeho důsledků byl příkaz patnáctiletého vládaře Ladislava Pohrobka z roku 1454 o vypovězení Židů z královských měst. To se týkalo téměř všech velkých měst na Moravě. Židé museli zanechat nemovitý majetek místním křesťanům, ti na oplátku museli za ně převzít povinnost placení dávek a daní (60 kop grošů ročně).

Z počátků středověké židovské obce je připomínáno jméno rabína Israela Bruny, tedy „brněnského“. Ten se později dostal do Řezna a v tamní obci dosáhl vysoké hodnosti (kolem roku 1450).

1454–1848

Od roku 1454 po následující 4 století, prakticky až do roku 1848, je období, kdy Židé vymizeli ze života města Brna. Židé po roce 1454 z počátku ani nesměli vstupovat na městskou půdu. Později se dostali alespoň na trhy, museli však platit dvojnásobné mýtné a stáječné. Obrat nastal s třicetiletou válkou. Židé byli vtaženi do zásobování armád a císař Ferdinand II. jim udělil privilegia, jimiž byli zrovnoprávněni v obchodu.

Od 17. století se Židé začínají prosazovat do průmyslových činností (mlýny, pivovary), stávají se dodavateli proviantu, potravin a z toho titulu sílí tlak na ulehčení jejich přístupu do města. Tak je postupně zrušen poplatek na hlavu, časové omezení vstupu, vstup jen přes jednu bránu apod. Je zřízen úřad

židovského solicítatora (výběrčího daní), který je jmenován zemským hejtnanem z řad důvěryhodných obchodníků a jako takový zastupuje i zájmy Židů u vrchnosti, městských úřadů a královské komory. Existuje rada starších (dvanáctičlenná), po dvou za každý kraj (Brno, Olomouc, Znojmo, Jihlava, Přerov, U. Hradiště). Na ulici Křenová v hostinci Nový Svět je otevřen herberk, kde jedině směli Židé přenocovat, kde byla rovněž v provozu košer kuchyně, za kterou bylo nutné platit městu poplatky. Pobyt zde byl povolen jen po dobu trhů, v noci se nesmělo vycházet a styk s křesťany byl omezen jen na obchodní. Nebyly povoleny žádné řádné bohoslužby, jen polosoukromé modlitebny s tzv. malou Tórou.

V 18. století činil odhadovaný počet židovských usedlíků na Křenové asi 52 osob. Ve vnitřním městě bylo povoleno přebývat krátkodobě na základě zvláštní žádosti adresované městské radě. Týkalo se to třeba rabína, soudních úředníků židovské samosprávy a vybraných obchodníků.

Od roku 1726 platil tzv. familiantský zákon císaře Karla VI., kdy pouze nejstarší syn z rodiny dostával povolení k ženitbě. V souvislosti s tím byl proveden soupis židovského obyvatelstva, které v mnohých případech reagovalo vystěhováním do Uher, kde toto nařízení neplatilo. Následovalo nařízení, že Židé nesmí obývat příbytky v blízkosti křesťanských (katolických) kostelů a musejí být odděleni od ostatního obyvatelstva. Tak byli posléze moravští Židé separováni do 54 židovských obcí. V roce 1745 Marie Terezie nařídila úplné vypovězení Židů ze země Koruny české, kvůli údajné nelояlnosti za pruské války. V roce 1748 byl tento zákaz změkčen, kromě jiného i na tlak z ciziny včetně papeže, ale za obrovské poplatky (toleranční daň – na Moravě 87 000 zlatých ročně).

Od roku 1753 je v provozu v Brně první hebrejská tiskárna Franze Josefa Neumanna.

Rok 1782 je rokem tolerančního patentu Josefa II. a s ním přicházejí dlouho očekávaná a potřebná ulehčení. Židé od této doby mají povinnost vést své úřední záležitosti v zemské řeči, tj. u nás německy. Mohly být zřizovány německo-izraelské (tj. hebrejské) školy, Židé směli vstupovat na univerzity, otevřela se jim nová povolání, např. nájem půdy (pacht). Obecný zákaz usazování a familiantský zákon ale zůstávají v platnosti. Proti ulehčujícím císařským nařízením existoval ovšem tuhý odpor.

Právě v Brně protestoval magistrát ve vyjádření k císařskému dvoru ještě před uveřejněním patentu. V protestu se praví, mezi mnohým, že nelze připustit židovské učně do města a na studia, protože Židé a křesťané nesmějí bydlet spolu, že Brno snad zůstane uchráněno nečistého pohlaví, že Židé mají odpor k robotní práci již od dob egyptského otroctví, takže jsou nezpůsobilí pracovat na propachtované půdě, krátce že Žid zůstane navždy Židem. V letech 1780–1782 bylo uplatněno nařízení přijmout druhé jméno (příjmení) z určeného seznamu pochopitelně německých jmen.

Od počátku 19. století dochází v kraji k bouřlivému rozvoji textilního průmyslu, zejména zpracování vlny. Továrníci Jakub

Häller, Samuel Kern z Třešti, Samson Franckel a Israel Popper stojí v popředí. Další impuls rozvoje nastává po vybudování Severní dráhy z Vídně do Brna a dále do Bochni v tehdejší Haliči. V roce 1839 zahajuje výrobu ve Svitávce Löw Beer.

1848–1939

Revoluce roku 1848 odstranila s konečnou platností poslední omezení a diskriminaci. Od tohoto roku mají Židé právo uzavírat sňatky bez omezení, usazovat se v libovolném místě, provozovat libovolná řemesla a povolání a těšit se neomezené náboženské svobodě. K tomu, aby bylo možné vytvořit nové společenství v Brně, bylo ale třeba nejdříve získat v Brně tzv. domovskou příslušnost. Ti, kteří zde nebo v nejbližším okolí i bydleli, ji měli zpravidla podle dávných rodinných původů v dříve povolených místech usídlení. Proto v roce 1849 požádalo prvních 47 osob o přijetí do svazku města Brna a byli též přijati. Mezi nimi je řada pozdějších významných činitelů města i obce jako továrník Franckel, rodina Gomperzů, Mandlů, Drucker, Pollak a další. Z jejich středu byl zvolen devítičlenný výbor a jeho prvním úkolem bylo vytvořit základy pro náboženskou obec: zřídit synagogu, hřbitov, ustavit rabína. V roce 1852 je otevřen nový hřbitov na zakoupených pozemcích v Židenicích.

První novodobá synagoga se počala stavět na Křenové v roce 1853 podle návrhu arch. Schwendeweina z Vídně, stavitelkou byla firma Onderka. V průběhu stavby vznikl známý spor o umístění varhan v synagoze, pro byli mladší neortodoxní členové. Vzhledem k přetrvávajícím protižidovským náladám bylo rozhodnuto neusilovat prozatím o zřízení náboženské obce, ale ustavit „jen“ náboženský spolek, kromě jiného i proto, že jeho ustanovení bylo v pravomoci městských orgánů a v jejich čele stál tehdy Židům přátelsky nakloněný hrabě Lažanský. Po předložení a schválení stanov byl skutečně tento spolek založen v roce 1856, což je datum počátku novodobých dějin Židů v Brně. V roce 1855 byla již dokončena i synagoga, nákladem 100 000 zlatých. Po vybudování a otevření synagogy byl zvolen nový výbor a prvním představeným (Raše Kile) byl vybrán Philipp Gomperz. Jako první oficiální rabín byl přijat Leopold Löw ze Szegedinu. V roce 1857 činí počet Židů ve městě asi 2 230, celé Brno tehdy mělo 59 819 obyvatel, pro srovnání v roce 1834 činil počet Židů v Brně 135. Existence pouhého spolku neumožňovala, kromě jiného, vybírat daně (toto právo vůči židovským občanům měly pouze židovské obce). Proto bylo v roce 1858 požádáno o zřízení plnoprávné obce. Ta byla povolena v roce 1859.

V roce 1860 byl přijat za rabína Baruch Jakob Placzek, který tuto funkci vykonával několik desítek let. V roce 1861 byla otevřena škola s náboženským vyučováním v Josefské 49. V roce 1869 byl zvolen představeným obce Julius Gomperz, syn Philippa Gomperze, a ten stál v čele obce plných 42 let. Od roku 1880 byla v činnosti na Dornychu 7 rituální lázeň (mikve) a pekárna macesů. V roce 1883 byla otevřena na Křenové 22 modlitebna pro východní židy ortodoxního ritu, z ní se později ustavil tzv. Polský templ. Rabín Baruch Placzek byl od roku 1884 ustaven i do funkce zemského moravského rabína. Od roku 1905 byl přijat rabín Ludwig Levy a od roku 1906 působí v Brně další rabín Max Grünfeld. Ke konci století (1890) dosahuje počet členů obce čísla 7 087.

V roce 1902 začal Max Hückl vydávat noviny *Jüdische Volksstimme* se sionistickým zaměřením pod vlivem Theodora Herzla. V roce 1904 byla zahájena stavba Nové synagogy na Kolišti 45 podle návrhu architekta Fleischera. Stavbu provedl stavitel Zeisel, dokončena byla v roce 1906 nákladem 221 501 korun rakouských. Byla v ní sedadla pro 324 mužů a 250 žen. Za první války přišlo do Brna několik tisíc utečenců z Haliče, pro ně bylo organizováno ubytování a stravování, zejména péčí rodiny Beerů.

Po vzniku republiky byl ustaven nový výbor ze zástupců tří hnutí (liberálního, konzervativního, středového), předsedou byl zvolen Samuel Beran, jednání se nadále vedla dvojjazyčně.

V roce 1921 vzniklo na Hybešově ulici Židovské reálné reformní gymnasium, které ukončilo svoji činnost až za okupace v roce 1941.

Židovské instituce byly soustředěny v dnešních ulicích tř. Kpt. Jaroše (dříve Legionářská) a Koliště. Tam bylo hlavní sídlo ŽO a synagoga (Koliště 45), později administrativa byla nacisty vysídlena do domu na Legionářské 31, v nadačním domě Wiesnerových na Legionářské 3 byly společenské a charitativní instituce. Další nadační dům manželů Rosenthalových na Štefánikově 54 sloužil jako starobinec, na Křenové 46 byl do roku 1927 sirotčinec. Sportovní areál Makkabi byl na Riviéře, tento výčet by mohl pokračovat...

Největší rozmach zažila Židovská náboženská obec Brno v meziválečném období. Počet členů v roce 1938 byl asi 12 000. S Brnem je spjata řada významných osobností židovského původu: filozof a filolog Theodor Gomperz (1832–1912 Vídeň), advokát politik a vydavatel Adolf Stránský (1855–1931), hudební skladatel Pavel Haas (1899–1944 Osvětim), jeho bratr český herec Hugo Haas (1901–1968 Vídeň), malíř Otto Ungar (1901–1945 Blankenheim), malíř Ludwig Blum (1891–1976 Haifa), historik Hugo Gold (1895 Vídeň – 1968 Tel Aviv), ministr dr. Ludwig Czech (1870–1942), filolog Roman Jakobson (1896 Moskva – 1982 Boston).

V ekonomice a průmyslu lze připomenout průkopníky ve zpracování vlny Jakoba Hällera z Boskovic, Lazara Auspitze, B. Redlicha, Löw-Beera. Královopolská strojírna povstala z dílen Augustina Lederera a Philipa Porgese v roce 1889. Známa je Kohnova cihelna (1881), pila Druckerů (1869), obchodní domy A. Steinbrechera a J. Hirše.

Posledními předválečnými představenými obce byli dr. Julius Zwicker (do r. 1938) a dr. Otto König (do r. 1942).

Období šoa a poválečný vývoj

Norimberské zákony začaly platit velmi záhy po 15. březnu 1939, kdy došlo k obsazení zbytku republiky. Řada omezujících opatření pro Židy, zejména pokud se týkalo zaměstnání, počala být uváděna do praxe v tichosti již v období druhé republiky. Tak například židovští lékaři byli vyzýváni, aby se vzdali svých míst v nemocnicích, sportovní kluby se „zbovaly“ židovských členů, na univerzitách bylo předčasně penzionováno několik desítek židovských profesorů.

Podle sčítání provedeném v září 1941 žilo na území protektorátu 88 105, z toho v Brně 11 102 židovských obyvatel. Do konce války pak bylo jen z Brna a blízkého okolí deportováno do Terezína přes 10 000 lidí. Válečné běsnění přežilo asi 700 osob.

Z Brna bylo vypraveno celkem 13 transportů, první F do Minsku v listopadu 1941, poslední Dg do Terezína v červnu 1943. Transporty byly vypravovány ze základní školy na Merhautově ulici, kde je dnes umístěna pamětní deska. Transporty do Terezína pokračovaly po celou válku, ještě v březnu 1945 byl vypraven transport AE6 z Ostravy a AE7 z Olomouce.

Terezín znamenal pouhou přestupní stanicí před následným přesunem do Osvětimi a v dalších vyhlazovacích táborech na východě. Terezín měl vytvářet představu normálního života s vlastní samosprávou, policií, penězi. Fikci normality podtrhoval neobyčejně bohatý kulturní život, v Terezíně se nedobrovolně sešel výkvět židovského hudebního, divadelního a uměleckého světa. Mezi nejznámější osobnosti patřili například hudebník Pavel Haas nebo malíř Otto Ungar, oba z Brna.

Seznam transportů z Brna:

F 16. 11. 1941 1000 osob do Minsku, 987 zahynulo, 13 přežilo.
G 2. 12. 1941 1000 osob do Terezína, 874 zahynulo, 125 přežilo.
K 5. 12. 1941 1000 osob do Terezína, 933 zahynulo, 67 přežilo.
U 28. 1. 1942 1000 osob do Terezína, 908 zahynulo, 92 přežilo.
Ac 19. 3. 1942 1000 osob do Terezína, 957 zahynulo, 43 přežilo.
Ad 23. 3. 1942 998 osob do Terezína, 952 zahynulo, 46 přežilo.
Ae 29. 3. 1942 1000 osob do Terezína, 942 zahynulo, 58 přežilo.
Af 31. 3. 1942 1000 osob do Terezína, 921 zahynulo, 79 přežilo.
Ah 4. 4. 1942 1000 osob do Terezína, 943 zahynulo, 57 přežilo.
Ai 8. 4. 1942 923 osob do Terezína, 845 zahynulo, 76 přežilo.
AAa 27. 5. 1942 81 osob do Terezína, 63 zahynulo, 18 přežilo.
Dg 1. 7. 1943 60 osob do Terezína, 36 zahynulo, 24 přežilo.

zdroj: Terezínská pamětní kniha

V roce 1945 byl do čela obce zvolen Dr. Richard Spitz.

Při znovuootevření synagogy 6. září 1945 se uskutečnil i první vzpomínkový obřad. Od té doby pořádá Židovská obec Brno každoročně Tryznu k uctění památky Židů, kteří byli během druhé světové války postupně deportováni z Brna a okolí do koncentračních táborů, i těch, kteří padli hrdinskou smrtí na všech bojištích druhé světové války.

Obec byla po válce posílena vlnou repatriantů, zejména z východní (Svobodovy) armády.

Obvod působnosti brněnské obce byl v roce 1946 rozšířen i na zaniklé okolní židovské obce (Hustopeče, Ivančice, Klobouky, Slavkov, Tišnov a další). Po novém správním uspořádání Československa připadlo pod správu Židovské náboženské obce v Brně území celého tehdejšího Jihomoravského kraje, tedy např. Kyjov, Hodonín, Zlín (tehdy Gottwaldov) apod.

V roce 1948 po převzetí moci komunisty však mnoho Židů odešlo do tehdejšího mandátního území Palestina, což značně ochromilo život brněnské komunity. K jejímu oživení přispělo, že v roce 1953 byl do čela synagogy přijat nový rabín Dr. Richard Feder z Kolína i vrchní kantor Alexander Neufeld, jehož rodina přišla do Brna ze Žiliny. Spolu se svými syny Arnoštem a Jurajem vytvářeli působivý pěvecký doprovod pravidelných i svátečních bohoslužeb v poslední funkční brněnské synagoze na Skořepce. Od roku 1961 byl rabín Richard Feder zvolen zemským rabínem.

Po smrti Dr. Richarda Spitze převzal předsednictví obce Rudolf Mandler.

V roce 1968 po okupaci tehdejšího Československa vojsky armád Varšavské smlouvy přichází další vlna emigrace a opět dochází k oslabení činnosti obce. Následně

18. listopadu 1970 umírá PhDr. Richard Feder a je pohřben na židovském hřbitově v Brně. Po smrti Rudolfa Mandlera (1973) je do čela obce zvolen Arnošt Neufeld, který po smrti svého otce Alexandra v roce 1983 přebírá i funkci kantora. V roce 1985 je zbořena synagoga na Ponávce, takže jedinou synagogu v Brně zůstává synagoga na Skořepce.

Současnost

Nové období nastává po roce 1989. Pád totalitního režimu dává novou šanci náboženskému životu. Sídlo židovské obce se vrátilo do vlastní budovy na třídě Kpt. Jaroše. Dochází k rozvoji kulturní, společenské a sociální činnosti židovské obce.

Postupně byla obnovena činnost sportovního klubu MACCABI, jehož členové se účastní různých sportovních soutěží, bylo otevřeno Kulturní vzdělávací centrum rabína Federa, které se zabývá vzdělávací činností pro členy a jehož součástí je i pro veřejnost přístupná knihovna.

Po úmrtí rabína Richarda Federa v roce 1970 zůstala Obec až do roku 2003 bez rabína. Ani po roce 1989 nebylo jednoduché najít česky mluvícího rabína. Podařilo se to až v roce 2003, kdy nastoupil rabín Moše Koller. V roce 2007 ho v této funkci vystřídal rabín Šlomo Kučera a v současnosti je rabínem brněnské židovské obce Menaše Kliment.

V roce 2004 vzniká Agentura domácí péče JAS, která se stará především o seniory.

Významným krokem v životě židovské obce bylo vybudování rituální lázně mikve.

Od roku 2007 je v provozu i košer kuchyně.

Velmi významná je činnost tzv. Židovského domova, který zajišťuje program pro mladé rodiny s dětmi a vytváří podmínky pro jejich židovský život.

Nová tradice vznikla v rámci Dne vzpomínání na oběti holocaustu – Jom ha-Šoa.

V roce 2013 se naše obec poprvé připojila k veřejnému čtení jmen obětí holocaustu na Moravském náměstí. Přidat se mohou kolemjdoucí občané, kteří tak mají příležitost připojit se přečtením několika jmen k uctění památky svých zavražděných spoluobčanů. Pro tento pietní den byl stanoven termín, kdy bylo zahájeno povstání ve varšavském ghettu v roce 1943 a podle pohyblivého židovského kalendáře připadá na 27. den měsíce nisanu.

V desátých letech nového století prošla obec přirozenou výraznou demografickou změnou. Členy obce se stali mladší lidé, někdy jako celá rodina, v jiných případech, zejména smíšených manželství, se členy stali pouze někteří. Bez ohledu na členský statut, obec poskytovala, a v současné době poskytuje, náboženské, komunitní a sociální zázemí všem.

Rozvoje dosáhl náboženský život, kdy se na obci každý týden koná komunitní kabalat šabat a v synagoze sobotní B-hoslužba. Obec se také stala sídlem nově založeného Bejt dinu federace, který je zapsán na seznamu Vrchního rabinátu Izraele, který tak zajišťuje náboženské potřeby všech obcí v České republice na nejvyšší úrovni.

Za zmínku jistě stojí oslavy židovských svátků, činnost seniorklubu a jeho akce, letní a zimní dovolená pro rodiny s dětmi, dámský klub a další členské aktivity. Výraznou činností pro členy jsou pravidelné akce Kulturně-vzdělávacího centra rabína Federa a činnost Centra židovské kultury ŠTETL, která

je určena jak pro židovskou komunitu, tak, a možná zejména, pro nežidovské zájemce. Vyvrcholením činnosti centra je pořádání multižánrového festivalu židovské kultury ŠTETL, který se stal významným místem setkávání s židovskou kulturou a jehož známost dosahuje mezinárodní účasti.

Brněnská židovská obec tak v posledních desetiletích prošla obdobím výrazných a významných změn, které se promítají jak do života jejích členů a členek, tak do vztahů s dalšími židovskými obcemi a s návštěvníky obce z České republiky a z celého světa.

Jáchym Kanarek, předseda

ŽIDOVSKÁ OBEC OLOMOUC

Židovská přítomnost v Olomouci sahá do středověku. První písemná zmínka o židovských obyvatelích pochází z roku 1150, kdy již ve městě existovala organizovaná komunita. Židé se věnovali především obchodu a finančním službám a byli důležitou součástí hospodářského života tehdejší Olomouce.

V roce 1454 byli však Židé na základě rozhodnutí krále Ladislava Pohrobka z Olomouce vyhnáni a po několik století zde nesměli trvale žít. Do města se vraceli pouze jako obchodníci nebo návštěvníci trhů z okolních obcí. K obnově židovského osídlení došlo až v průběhu 19. století v souvislosti s reformami habsburské monarchie, které umožnily Židům svobodnější pohyb a usazování.

Nová židovská komunita se rychle zapojila do hospodářského, kulturního i společenského života města. Byly založeny náboženské a dobročinné spolky, vznikla židovská náboženská obec a na konci 19. století byla postavena monumentální synagoga. Na počátku 20. století patřila olomoucká židovská obec mezi významné moravské komunity.

Tento rozvoj byl tragicky přerušena nacistickou okupací. Po roce 1939 byli olomoučtí Židé vystaveni perzekuci, deportacím a většina z nich zahynula během holocaustu. Synagoga byla zničena již v březnu 1939.

Po skončení druhé světové války židovští občané, kteří přežili hrůzy nacistické perzekuce, obnovili již v roce 1945

náboženskou obec v Olomouci. V následujících desetiletích však komunita výrazně zmenšovala svůj počet v důsledku stárnutí členů a emigrace. V roce 1962 se olomoucká obec v rámci nového krajského uspořádání stala pouze synagogálním sborem pod správou Židovské náboženské obce Ostrava.

Teprve demokratické změny po roce 1989 přinesly postupné oživení náboženského a komunitního života. Ke dni 1. dubna 1991 byla znovu obnovena samostatná Židovská náboženská obec v Olomouci s oblastní působností pro okresy Olomouc, Šumperk, Jeseník, Bruntál a Přerov.

Dnešní olomoucká komunita má 149 členů. Přestože jde o relativně malou komunitu, její život je na svou velikost aktivní. Základem náboženské činnosti jsou pravidelné bohoslužby a společné oslavy svátků. Přibližně dvakrát měsíčně se konají společné šabaty, kterých se v pátek večer účastní zhruba 35–40 lidí, v sobotu pak kolem 25 účastníků. Významnou roli při těchto setkáních hraje také košer kuchyně a společná jídla, která jsou důležitou součástí společenského života obce a vytvářejí přirozený prostor pro setkávání členů komunity.

V posledních letech se zároveň proměnila skladba aktivních účastníků komunitního života. Vedle tradičních členů obce dnes tvoří významnou část návštěvníků akcí také izraelští studenti studující na Univerzitě Palackého v Olomouci a lidé, kteří si našli cestu k tradičnímu židovství. Studenti, kteří navštěvují bohoslužby a sváteční setkání, se aktivně zapojují do života komunity a přispívají také k zajištění bezpečnosti. Jejich přítomnost přináší do života obce mladou energii i mezinárodní rozměr. Například při poslední slavnosti erev Roš ha-šana se sešlo přibližně 120 účastníků, z nichž téměř polovinu tvořili právě studenti. Velmi hojně se účastní také sederových večerů o svátku Pesach a dalších svátků během roku.

Celkově je patrné, že komunitní akce mají stabilní návštěvnost. V roce 2025 se oslav svátků a šabatových setkání zúčastnilo celkem 1305 dospělých a 219 dětských účastníků, což potvrzuje, že i menší komunita může vytvářet živé prostředí pro setkávání různých generací.

Židovská obec Olomouc nemá stálého rabína, přesto se daří zajišťovat pravidelný náboženský život. Na jednotlivé svátky i výjimečné příležitosti do Olomouce přijíždějí hostující rabíni a duchovní. Během vysokých svátků obec

Brit mila

Den otevřených dveří

pravidelně zve hostující kantory, kteří vedou slavnostní bohoslužby. Komunita zároveň zajišťuje veškerý náboženský program i společná sváteční jídla. Velkou výhodou je také to, že jeden z členů obce velmi dobře čte z Tóry, což umožňuje pravidelné čtení během bohoslužeb a posiluje náboženskou kontinuitu komunity.

Vedle náboženského života se obec věnuje také kulturním a vzdělávacím aktivitám. Dlouhodobě se podílí například na festivalu Dny židovské kultury Olomouc, který prostřednictvím přednášek, výstav, koncertů a diskusí přibližuje židovskou historii a kulturu široké veřejnosti. Součástí vzdělávacích aktivit je také Den otevřených dveří, během něhož má veřejnost možnost navštívit prostory židovské obce, seznámit se s její historií i současným životem a dozvědět se více o židovských tradicích a svátcích. Tyto akce pomáhají posilovat dialog mezi komunitou a širší společností.

Významnou oblastí práce je připomínání osudů olomouckých židovských obyvatel zavražděných během holocaustu. Židovská obec Olomouc stojí za realizací projektu Stolpersteine, tedy pamětních kamenů umisťovaných do chodníků před domy obětí nacistické perzekuce. Díky spolupráci s městem, krajem i rodinami obětí se v Olomouci postupně podařilo umístit již 408 těchto kamenů, které vracejí jména zavražděných do veřejného prostoru.

S připomínáním historie souvisí také dlouhodobý projekt digitální databáze židovských obyvatel Olomouce před druhou světovou válkou, který vznikl jako reakce na četné genealogické dotazy potomků z celého světa a zároveň pomáhá dokumentovat historii místní komunity.

Důležitou součástí práce obce je rovněž sociální péče o členy komunity, zejména o přeživší holocaustu a seniory. Sociální oddělení poskytuje poradenství, pomoc při jednání s úřady a lékaři, návštěvy u starších členů či podporu při jejich zapojení do komunitního života. Cílem je pomoci lidem v obtížné situaci a zároveň předcházet sociálnímu vyloučení při respektování židovských tradic.

V současnosti obec realizuje také významný duchovní projekt – pořízení nové Tóry. Díky podpoře členů komunity i dárců se podařilo shromáždit prostředky na její napsání. Slavnostní dokončení a vnesení Tóry do modlitebny je

plánováno do Roš ha-šana. Půjde o mimořádnou událost, protože se bude jednat o první novou Tóru instalovanou v Olomouci od konce druhé světové války.

Vedle toho obec pracuje také na zlepšení přístupnosti svého komunitního centra. V letošním roce je plánována instalace výtahu, která umožní bezbariérový přístup do prostor obce, a tím usnadní účast na akcích zejména starším členům komunity.

Navzdory relativně malé členské základně zůstává Židovská obec Olomouc živým a aktivním centrem židovského života na střední Moravě. Kombinace náboženských aktivit, kulturních projektů, sociální pomoci i práce s historickou pamětí pomáhá udržovat kontinuitu židovské tradice a zároveň otevírá komunitu širší veřejnosti.

Petr Papoušek, předseda

Purim

Purim

Chanuka

PĚTATŘICET DOMOVŮ A JEDEN PSACÍ STROJ

O EXILU, DIVADLU A ŽIVOTNÍCH SETKÁNÍCH

JIŘÍ PADEVĚT S IVANEM KRAUSEM

Knižní rozhovor Pětatřicet domovů a jeden psací stroj, který vychází v nakladatelství Vyšehrad v edici Rozhovory, je pro spisovatele Ivana Krause novým formátem, kdy poprvé není jediným pánem nad textem. Průvodcem mu je historik a spisovatel Jiří Padevět, s nímž nachází mnohé životní paralely včetně společné vášně pro literaturu a poznání.

Ivan Kraus je mimořádně citlivý pozorovatel života. V rozhovoru hovoří nejen o knihách obecně a zvláště o těch dobrých, ale vzpomíná i na svůj život – na schovávání se za války, návrat otce z koncentráku, temná padesátá léta, nenahraditelný přínos vojny, první pokusy na jevišti ve vlastních kabaretních výstupech, hraní ve filmech Evalda Schorma a Jana Švankmajera, odchod do ciziny po invazi, těžké začátky i úspěchy v zahraničí, tvorba dětských seriálů pro německou televizi a návrat do Čech po 1989.

„S Ivanem se známe od minulého století. Nejdříve jsem poznal já jeho jako čtenář autora. Potom jsme se, protože jsem začal pracovat v Akademii a on byl jejím autorem, seznámili osobně a zpychle si dovoluji tvrdit, že jsme si sedli jak s názory na literaturu, tak na svět okolo nás,“ vzpomíná Jiří Padevět a na otázku, zda se o Ivanovi Krausovi dozvěděl při psaní něco nového odpovídá: „Vzhledem k tomu, že jsem úzce zaměřen na literaturu (moje chyba), byla pro mne velkým a příjemným překvapením Ivanova spolupráce se surrealistou Janem Švankmajerem. Velmi mne také zaujaly Ivanovy divadelní či kabaretní začátky.“

Otec Ivana Krause, Ota Kraus, díky své vynalézavosti přežil věznění v koncentračních táborech a o Osvětimi napsal dokumentární knihu Továrna na smrt. Po válce se vrátil k ženě a pětiletému synovi, kterého dosud skrývali u příbuzných a přátel. Rodina přečkala tuhá padesátá léta a postupně se rozrůstala. Prvorozený Ivan začal koketovat s divadlem a po vojně už se naplno zapojil do několika divadelních souborů. Zahrál si i ve filmu, mimo jiné u režiséra Jana Švankmajera. Po svatbě s kolegyní z černého divadla Naďou Munzarovou manželé využili příležitosti

a odjeli na Západ. Nečekali, že se domů vrátí až za dlouhých dvacet let. Vydělat si na živobytí nebylo v zahraničí vždy snadné. Přes různé peripetie si však dokázali vybudovat renomé jako dvojice černodivadelníků a loutkářů. Léta působili v pařížských kabaretech i na řadě dalších štací a také v německé televizi. Ivan Kraus je však na prvním místě spisovatel.

První knihy Ivanu Krausovi vydala exilová nakladatelství a u nás se po revoluci jeho sbírky povídek staly bestsellery. Podle jedné z jeho povídek natočila Amnesty International krátký film s Anthonym Hopkinsem. O psaní, humoru, lásce ke knihám a o setkání s řadou významných osobností mluví v knižním rozhovoru s dalším českým povídkářem, historikem Janem Padevětem. Zároveň vzpomíná na řadu významných osobností, s nimiž se setkal: „Když se ohlédnu, objeví se lidi, které jsem měl štěstí potkat. Díky nim jsem

mohl svou nepopsanou mapu – jak doma, tak později za humny – označit směrovkami. A co je nejdůležitější, ta životní výhra trvá dodnes!“

O AUTORECH:

Ivan Kraus, herec, loutkoherec, scenárista a fejetonista, bratr herce Jana Krause. Studoval mezinárodní ekonomické vztahy, ale brzy se začal věnovat divadlu, zejména kabaretním scénám. V roce 1968 emigroval, ale po roce 1989 se vrátil do českého kulturního života. Je autorem mnoha knih, které se vyznačují inteligentním humorem a nadsázkou, jeho satirické a humorné povídky jsou často autobiografické a zaměřují se na rodinné vztahy. Kromě psaní vystupuje s loutkami a spolupracuje s Českým rozhlasem a Českou televizí. S manželkou Naděždou Munzarovou žije střídavě v Praze a Paříži.

Jiří Padevět je autor mnoha historických monografií na téma druhé světové války a také řady povídkových sbírek. Vytvořil velmi populární série videí o zločinech nacismu a komunismu Krvavá léta, Temná doba a Kruté století. Za knihu Průvodce protektorátní Prahou získal cenu Magnesia Litera. Od roku 2006 je ředitelem nakladatelství Academia, od roku 2023 členem rady České televize. Byl oceněn medailí Karla Kramáře. Ve Vyšehradu s ním vyšel knižní rozhovor Pod tíhou historie.

BÁSNÍK V GHETTU

Výstava v Památníku Terezín

Stejnomená výstava v Památníku Terezín propojuje literární svědectví přeživšího holocaustu Pavla Fischla s výtvarnou reflexí významného izraelského výtvarníka Zviho Tolkovského. Výstava je připomínkou nejen tragédie evropských Židů v období šoa, ale i trvalé síly umění, které dokáže uchovat paměť a vést dialog napříč generacemi.

Pavel Fischl (1922–2008), rodák z Hradce Králové, prošel terezínským ghettem i vyhlazovacím táborem Auschwitz II-Birkenau. V Terezíně se aktivně zapojil do kulturního života, podílel se na divadelních představeních, založil knihovnu a psal literární deník a verše. Jeho poetické záznamy z let 1941–1943, vznikající uprostřed každodenní reality ghetta, jsou výjimečným svědectvím o vnitřní svobodě a síle slova tváří v tvář ponížení a ohrožení života. Pavel Fischl byl bratrem spisovatele a diplomata Viktora Fischla (Avigdora Dagana), který před nacismem uprchl do exilu v Londýně.

Fischlovy deníky se staly inspirací pro Zviho Tolkovského (nar. 1934), významného izraelského malíře a dlouholetého pedagoga jeruzalémské akademie Becelel. Tolkovsky, jenž svou tvorbu označuje jako „archeologii současnosti“, se tématu holocaustu ve své práci věnuje poprvé. Text Pavla Fischla v něm probudil osobní paměť i vědomí rodinné ztráty – mnozí jeho příbuzní z Běloruska zahynuli během nacistické genocidy po zahájení operace Barbarossa.

Vznikl tak cyklus obrazů, který není ilustrací v tradičním smyslu, ale vizuálním dialogem s deníkem. Tolkovsky propojuje expresivní malbu, koláž i prvky dokumentu a vytváří silnou, mnohovrstevnatou výpověď, v níž se setkává konkrétní zkušenost terezínského ghetta s univerzální pamětí holocaustu. Slovo a obraz zde společně vytvářejí prostor pro osobní i kolektivní reflexi.

Slavnostní zahájení výstavy se uskutečnilo ve čtvrtek 5. března 2026 v předsálí kinosálu Malé pevnosti.

Výstava je přístupná v běžné otevírací době Malé pevnosti, tj. od 9 do 16 hodin (od 1. dubna od 9 do 17 hodin), a to až do konce května tohoto roku.

Stanislav Lada

Heleně Satter bylo 102

Dne 5. ledna v domově seniorů Seabrook v obci Tinton Falls v New Jersey (USA) zemřela ve věku 102 let Helen Satter, roz. Kleinová. Za války byla vězněna v Terezíně.

Narodila se v roce 1923 v Praze na Vinohradech, kde žila s rodiči a sestrou v Rubešově ulici blízko Václavského náměstí. Navštěvovala základní školu Na Smetance a později Dívčí reálné gymnázium ve Vodičkově ulici. Otec, Oskar Klein, který Helen neřekl jinak než láskyplně „Heluška“, podnikal v nápojovém průmyslu a rodina vedla bohatý kulturní život v prostředí prvo-republikové Prahy, na kterou Helen po celý život s láskou vzpomínala.

Z početné rodiny Kleinových přežila však válku pouze Helen a její sestra. V Terezíně byla po těžké nemoci přiřazena na práci na poli a seznámila se tak s Evou Ziffer, která společně se svým budoucím manželem George Sachsem (viz nekrolog v časopise TI 98 z listopadu 2019) emigrovala po roce 1948 rovněž do USA. S Evou zůstaly po celý život blízké přítelkyně.

Po skončení války Helen začala studovat jazyky, avšak s nástupem komunistického režimu se rozhodla pro

odchod do Německa. Pracovala tehdy pro místní pobočku AJDC (Joint) v rozbombardovaném Frankfurtu nad Mohanem, kde potkala svého budoucího manžela. Warren Satter, původně z Chicaga, byl vojákem americké armády a válku strávil v severní Africe, Francii a Itálii. Helen nakonec emigrovala do USA v rámci tzv. Trumanovy kvóty. S Warrenem se vzali v r. 1949 ve Washingtonu a strávili spolu více než 60 let šťastného manželství.

Helen, která pracovala jako asistentka děkana na Monmouth University v New Jersey, byla nesmírně vřelým, laskavým člověkem, krásným uvnitř

i navenek. V posledních více než deseti letech byla srdcí komunity seniorů v Seabrooku, kde až do dosažení věku sta let vedla bridžový klub. Často mluvila o své milované Praze, vzpomínala na návštěvy kavárny Myšák se svým drahým tatínkem, vyprávěla, jak se naučila plavat ve Vltavě, a také jak v zimě bruslila a v létě hrávala tenis na Štvanici. Její byt plný umění, kráslily jej obrazy s pražskými motivy – tiché připomínky města, které zůstalo po celý život jejím duchovním domovem.

Nechť je její duše přijata ke svazku živých.

Monika Hanková

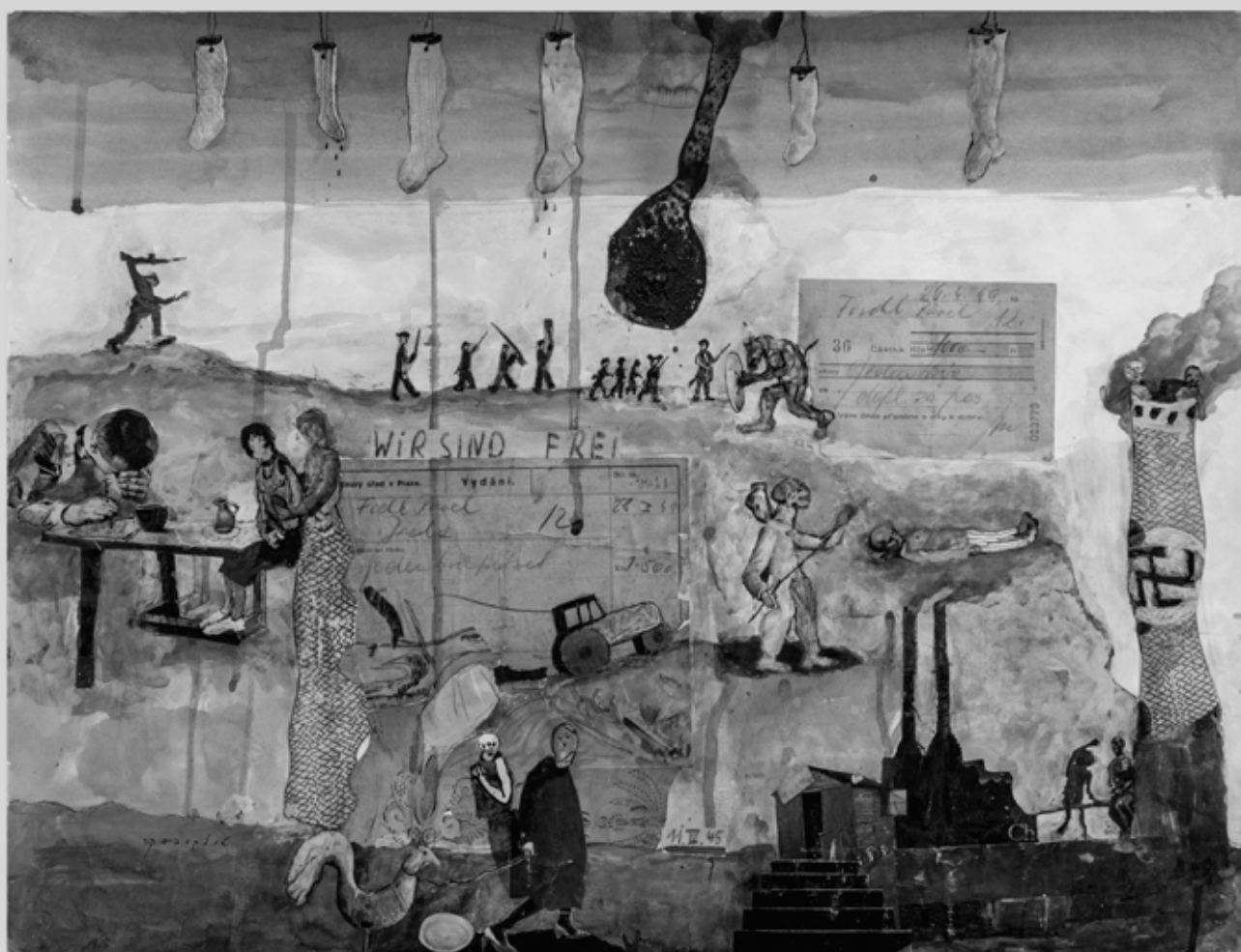
Helen v roce 1948

Helen v roce 2023

Výtvarná výstava
Malá pevnost, 5. březen až 31. květen 2026

Zvi Tolkovsky Básník v ghettu

Díla izraelského malíře inspirovaná terezínskými
deníky Pavla Fischla z let 1941-1943

Památník Terezín

ústav pro studium
totalitních režimů

FestivAL100 (*al100.lustigfoundation.cz*)

„To, co mě zajímá, je člověk – motivy jeho jednání, jeho život, jeho schopnosti, jeho postavení ve společnosti. A také to, proč může být v jednom okamžiku nejvznešenějším stvořením a vzápětí zabíjet, jak se chová pod tlakem,“ slova Arnošta Lustiga (1926–2011), jednoho z nejvýznamnějších českých spisovatelů 20. století, charakterizují jeho rozsáhlé dílo, ve kterém se sám celý život pokoušel „vypsat“ z osobní zkušenosti holocaustu. A zároveň provázejí rozsáhlý mezinárodní projekt, který během celého roku 2026 připomene 100. výročí Lustigova narození.

Na celém festivalu se bude podílet více než sto institucí v deseti zemích a na čtyřech kontinentech. Program inicioval Nadační fond Arnošta Lustiga. Arnošt Lustig, spisovatel, scénárista a pamětník holocaustu, je autorem díla, přeloženého do mnoha světových jazyků. Jako jeden z prvních spisovatelů se nebál tématu holocaustu, kterým sám prošel, a ve svých povídkách, novelách i románech psal o svých zkušenostech velmi otevřeně. (*Modlitba pro Kateřinu Horvitzovou, Dita Saxová, Miláček*) Podle jeho vlastních scénářů vznikly filmy *Démanty noci*, *Transport z ráje*, jiná jeho díla zpracovali další scénáristé a režiséri. Jeho význam pro světové kulturní dědictví dokládá i fakt, že jubileum bylo zařazeno (spolu s jubileem Tomáše Bati, další české osobnosti) na prestižní seznam významných výročí UNESCO pro roky 2026–2027. Hlavním mediálním partnerem oslav je Český rozhlas, kde Arnošt Lustig začínal svoji kariéru a v jehož archivu lze nalézt řadu zpracování Lustigových novel či povídek, ale i rozhovory s ním.

JÁ CHCI BÝT ČLOVĚK

Tento Lustigův výrok se prolíná veškerým jeho dílem a také celým FestivALEm100. Ten bude mít několik hlavních sekcí: literatura, výstavy, hudba, divadlo a film a vzdělávání, na které klade největší důraz Nadační fond Arnošta Lustiga, který vede spisovatelova dcera Eva Lustigová. „Budou-li mladí lidé seznámeni prostřednictvím literárního díla, filmů, besed s tím, co můj otec a s ním miliony dalších lidí prožili, je naděje, že příští generace nic podobného nepřipustí.“ Jeho dílo je nositelem silného humanistického a nadčasového poselství a má mimořádný potenciál při vzdělávání mladé generace.

V rozhovoru „Lidi musím mít prostě rád“ (MF DNES, 19. 4. 2005) Arnošt Lustig uvedl: „Zajímají mě kladné vlastnosti člověka – přátelství, odvaha, čest. Myslím, že k nim přibýlo něco neviditelného: otázka, jak přežít! V mých příbězích jde o existenciální moment, kdy se člověk rozhoduje, zda žít či nežít, bránit se nebo nebránit, a za jakou cenu má ještě smysl přežít – jestli na úkor cti, mravnosti, hrdosti a důstojnosti. A to mladé lidi zajímá.“

Během roku 2026 se otevrou Fond a archiv Arnošta Lustiga v Muzeu literatury v Praze a Knihovna Arnošta Lustiga v Moravské zemské knihovně v Brně. Zároveň vyjde jubilejní řada Lustigových literárních děl, knižně i v digitalizované podobě, mezi nimi také jeho slavný povídkový soubor *Démanty noci* jako audiokniha. Výročí připomene pražský Svět knihy – a to nejen českými vydáními,

ale i jejich překlady v zemích, které se letos na veletrhu představí (Vietnam, Chorvatsko). V podobě audioknihy vyjde také grafický román Markéty Pilátové *Arnoštova cesta* čtený Miloněm Čepelkou. Ten zároveň bude představen na knižním veletrhu ve Frankfurtu v německém překladu. V Praze (Muzeum literatury, Libeň, Galerie Českého rozhlasu), Brně, Památníku Terezín, Kutné Hoře, Vsetíně, Opavě i řadě dalších měst proběhnou multimediální výstavy se vzdělávacími workshopy pro studenty. Současně další workshopy na téma humanismu a lidská práva budou probíhat v Didaktikonu UK pro všechny tři školní stupně škol v Česku, stejně tak jako lektorské školení. Ve spolupráci s Baletem Praha vzniká i taneční projekt. Na předním místě je také 2. ročník mezinárodní literární soutěže Mladí HUMAN-isté pro středoškoly vybraných škol v Brně, Vídni a St. Pöltenu v Rakousku.

Dílo Arnošta Lustiga rozvinou do nových forem vybraní herci či umělci. V lyricko-hudebním pásmu nazvaném *Kantáta – tanec šílených* představí v prostorách Maiselovy synagogy v Praze Jiří Lábus, Vilém Udatný a Máša Málková recitací Lustigovu jedinou, neznámou a dosud nevydanou báseň *Ševirat hakelím* (Rozbíjení posvátných nádob) v režii Evy Lustigové. V rámci festivalu proběhnou i další tematické koncerty, doplněné čtením z Lustigova díla. Například v Libeňské synagoze vystoupí soubor Martinů Strings Prague a Kylián Písařovic přečte úryvky z knihy *Dům u padajících hvězd*, v níž A. Lustig mj. vzpomíná na své mládí v Libni.

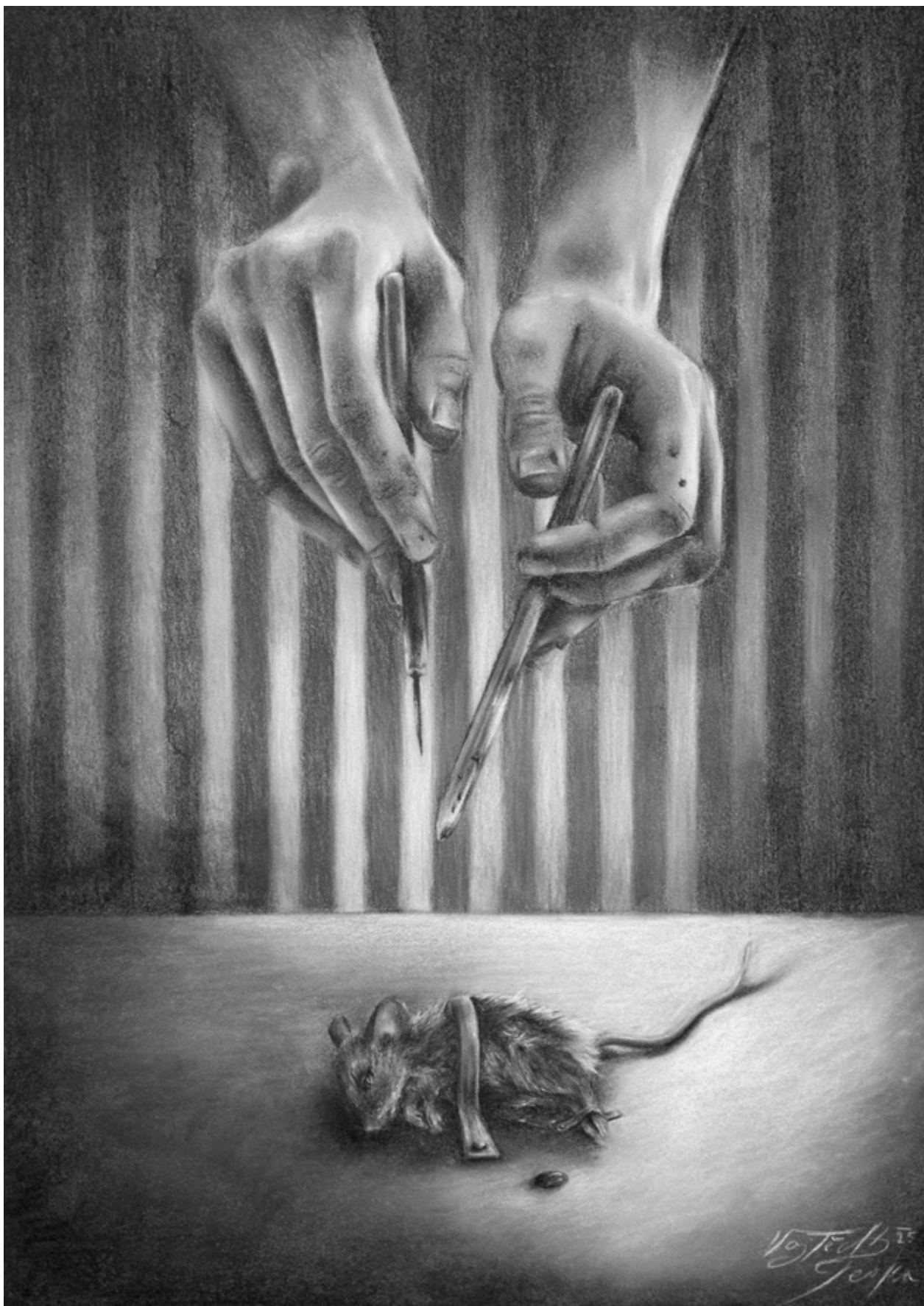
Další linií festivalu je linka mezinárodní. Akce se ve spolupráci s velvyslanectvími ČR a dalšími institucemi připravují také v Izraeli, kam se Lustig na čas uchýlil po emigraci v roce 1969, v USA, kde žil mezi lety 1970–1991 a v řadě evropských i dalších zemí.

Symbolická bude především filmová projekce s besedou se studenty situovaná do Památníku konference ve Wannsee v Berlíně, kde byla v roce 1942 koordinována nejvyššími představiteli tehdejší Říše otázka tzv. konečného řešení židovské otázky – holocaust.

FestivAL100 se však zcela jistě neponese pouze ve vážném duchu. Arnošt Lustig byl mistrem slova, s nekonečnou zásobou humoru, s věčnou jiskrou mládí v oku, které neodolal nikdo, s kým se potkal. Svou moudrostí a neuvěřitelným životním optimismem dokázal vydolovat radost v každé, i posmutnělé duši, jeho úsměv byl nakažlivý. A také tento jeho odkaz se bude FestivALEm100 celý rok prolínat.

*Martina Fialková,
text vznikl pro Listy Prahy 1*

**Výtvarné práce studentů oceněné v XXIX. ročníku
soutěže Památníku Tereziín – Memoriálu Hany Greenfieldové na téma: Nikdy více**

Vojtěch Teska: Nikdy více?, suchý pastel, 18 let, VOŠ a SPŠ Volyně (3. kategorie, 2. místo)

KULTUROU PROTI ANTISEMITISMU

Česká pobočka Mezinárodního křesťanského velvyslanectví Jeruzalém (ICEJ) vás zve do Prahy na kulturně-společenskou akci Kulturou proti antisemitismu.

Nastala chvíle, kdy je důležité nemlčet a postavit se proti rostoucí vlně antisemitismu.

Křesťansko-židovské kořeny jsou založeny na poselství Bible, která nás učí, že všichni lidé jsou stvořeni k obrazu Božímu. Antisemitismus je hrubým porušením lidské důstojnosti založené na této pravdě a je nebezpečný nejen pro Izrael a židovský národ, ale pro všechny občany, kteří sdílejí hodnoty pravdy, spravedlnosti a svobody.

Jen málokdo si dokázal představit, že v této době budeme v Evropě čelit rostoucímu antisemitismu v tak agresivní podobě. Mnozí lidé relativizují, nebo dokonce zcela ignorují zločiny spáchané bojovníky Hamásu na izraelských civilistech. Ulicemi měst pochodují davy volající po vyhlazení Židů. Univerzitní kampusy jsou plné antisemitismu.

Je naší povinností aktivně oponovat všem, kdo propagují nenávist proti Židům a židovským bohoslužebným místům, židovským domovům, školám, komunitním centrům, obchodům nebo jakýmkoli institucím, které lze identifikovat jako židovské.

Připojte se k nám 19. dubna, v týdnu, kdy si Izrael připomíná památku obětí holocaustu, abychom naší účastí společně deklarovali vůči našim židovským spoluobčanům, že nedopustíme, aby se antisemitismus v naší zemi rozšířil.

PROGRAM AKCE:

Účastníci Pochodu dobré vůle se shromáždí před 14. hodinou na rohu Staroměstského náměstí a náměstí Franze Kafky. Odtud projdou ulicemi Josefova a zastaví se na Palachově náměstí před Rudolfinem, kde se pod vedením taneční skupiny Besamim naučí několik židovských tanců. Pochod pak bude zakončen ve Valdštejnské zahradě, kde se účastníci připojí k navazující kulturně-společenské akci Všichni jsme lidi.

Dramaturgie letošního třináctého ročníku reflektuje nejen připomínku hrůz holocaustu, ale také situaci, která této nejhrůznější genocidě v dějinách lidstva předcházela.

Je opět navýsost aktuální uvědomit si, že holocaust nezačal plynovými komorami ani masovými hroby. Začal slovy plnými nenávisti a zloby.

Stejná slova jsou dnes slyšet v ulicích evropských měst. Stejnými slovy indoktrinovali islamističtí fundamentalisté obyvatelé Pásma Gazy a stejná slova zněla onoho rána 7. října 2023, když začali vraždit nevinné civilisty v jihoizraelských kibucech a městech. Se stejným genocidním záměrem jako nacisté před více než 80 lety.

Irene Shavit, přeživší tohoto masakru z kibucu Kfar Aza, nám bude vyprávět svůj příběh. Připojí se k ní další významný zahraniční host, kterým bude Saalim Shalash, arabský pastor z Nazareta.

Na akci dále vystoupí čeští politici a zástupci kulturní scény, bude čtena Deklarace křesťanských vedoucích proti antisemitismu a zazní společná proklamace, že navzdory nenávisti Izrael žije – Am Israel Chai!

Akce se koná pod záštitou předsedy Senátu Miloše Vystrčila a primátora hl. m. Prahy Bohuslava Svobody. Finančně ji podporují Magistrát hl. m. Prahy, Česko-německý fond budoucnosti a četní dárci z řad široké veřejnosti.

Zvu vás na letošní pochody po stopách hrdinů VRBA–WETZLER MEMORIAL 2026

Na tyto pochody se vydáváme už od roku 2015 – jdeme po stopách Rudolfa Vrby a Alfréda Wetzlera, kteří v dubnu 1944 uprchli z nejlépe střežené továrny na smrt. Neutíkali proto, aby zachránili vlastní životy, ale aby světu přinesli zprávu o tom, co se za ostatními dráty Osvětimi skutečně děje. A podařilo se jim to.

Po šestnáctidenní strastiplné cestě přes dvoje Beskydy dorazili nakonec na Slovensko. A v Žilině, v cíli svého útěku, předali místním židovským představitelům důkazy o systematickém vyvražďování židovských obyvatel Evropy. Tyto zprávy byly šokující – ale díky tomu, že se později dostaly i do rukou spojenců, se podařilo zachránit více než 150 000 maďarských Židů.

**LETOS VYRÁŽÍME V TĚCHTO TERMÍNECH:
27. 7. – 1. 8. 2026 a 17. 8. – 22. 8. 2026**

Zvu vás jako „pochodák“, který má tuto cestu už mnohokrát prošlápnutou. Právě proto vím, že každý rok je jiný, protože pokaždé vzniká nová parta lidí. Tak ji pojdte letos vytvořit s námi.

A nebojte se, jdeme jenom 130 kilometrů, máme na to šest dní, nikdo po nás nestřelí, spíme v pohodlných ubytovnách a horských chatách, velkou bagáž nám vozí dodávka a po větší část cesty jsou nám k dispozici doprovodná vozidla pro případ, že by někdo potřeboval odvézt do cíle denní etapy.

Těším se na vás!

*Radek Hejret, vedoucí pochodu
Informace a registrace na webu www.vrbawetzler.cz*

Ilustrační foto

Jak také popřít holokaust

V roce 2005 Památník Terezín vydal informační brožuru pro učitele s názvem „Téma: Holokaust“, její součástí byla i kapitola „Holokaust a dnešek“, na jejímž textu jsem se podílel. A s odstupem 20 let se ukazuje, že potřeba bránit paměť holokaustu je dnes ještě naléhavější než tehdy.

„Holokaust – událost tak skutečná, že se vymyká metaforám, tak rozsáhlá a hrůzná, že se brání souhrnu,“ napsal Tom Stoppard, světoznámý britský dramatik s židovskými kořeny v Čechách.

Izraelský historik Jehuda Bauer se vyslovil odborně. Šoa, hebrejský termín pro holokaust, nazval „zatím nejextrémnějším případem genocidy“; genocidy jedinečné nikoliv její velikostí či tragičností, ale ideovým pojetím a provedením.

Jak uvedl, byla to genocida totální: Židé byli k ponižování, okradení a zabití vyhledáni podle přesného rodového klíče. Jednalo se o vražedný záměr kdekoli v dosahu nacistů – tedy genocidu globální. Cílem vyhlazení Židů přitom nebylo získat majetek, vládu či území. Byla to proto genocida jen na základě rasistické hierarchie, podle níž byli Židé považováni za satanského nepřítele. Holokaust tak měl i svůj metafyzický rozměr. A co se týče provedení, provázelo je průmyslově pojaté vraždění.

Průkazná fakta o tom, co šoa s přibližně 6 miliony obětí znamenala, jsou známá – a přesto byla a jsou zpochybňována. Pro odmítnutí takového falšování historie měl velký význam proces u britského soudu v roce 2000, při němž americká historička Deborah Lipstadt usvědčila anglického autora Davida Irvinga jako apologeta nacistů a popírače holokaustu.

Na otevřeném popírání šoa to ovšem nic nezměnilo a ani loňský rok nebyl ve světě, zvláště v muslimských zemích,

výjimkou včetně tvrzení, že na základě „údajného holokaustu“ vznikla „sionistická entita“, jak je také záštiplně označován Stát Izrael.

Co se však změnilo, především od tragického vystupňování blízkovýchodního konfliktu v posledních dvou letech, je stále hojnější zneužívání pojmu holokaust.

„Je-li Osvětím všude, není nikde,“ napsal již před lety britský historik Peter Pulzer – a podtext je jasný: i překrucováním se dá holokaust v plnosti tohoto pojmu nepřímě popřít. Právě to se však dnes na nejrůznější způsob běžně děje.

„Jsou to vždy ti, kdo útočí na svobodu, liberální hodnoty, rozmanitost a pluralismus, kdo překrucují fakta,“ uvedla Kathrin Meyer, do loňského ledna dlouholetá generální tajemnice Mezinárodní aliance pro připomínání holokaustu. „Zkreslování holokaustu využívají ke svému politickému prospěchu.“ A připojila i varování: „Je to urážka obětí, ale zároveň hrozba pro demokracii, protože nenajdete jedinou radikální, protidemokratickou, nacionalistickou či imperialistickou ideologii, která by neměla zkreslený pohled na holokaust.“

Leo Pavlát

Text byl odvysílán v Českém rozhlasu 15. února 2026 v pořadu Šalom alejchem.

**Každoroční Terezínská tryzna se letos bude konat
na Národním hřbitově v Terezíně
v neděli 17. května od 10.00 hodin.**

**Terezínská
iniciativa**

Vydává Terezínská iniciativa, Jáchymova 3, Praha 1. Telefon: 601 122 818, e-mail: terezinskainiciativa@cmail.cz.
Redakční rada: Olga Kolárová, Michal Stránský.

Bankovní účet: v CZK: 59433011/0100.
Číslo 131 vyšlo v březnu 2026.

MK ČR E 10779